

Magdalena Mirkowska-Ostatek

Pomoc Narodów Zjednoczonych na rzecz ochrony środowiska w Polsce

International Journal of Management and Economics 23, 275-285

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Magdalena Mirkowska-Ostatek
Studium doktoranckie KGŚ

Pomoc Narodów Zjednoczonych na rzecz ochrony środowiska w Polsce

Wstęp

Problem ochrony środowiska jest dziś bardzo istotny. Świadczy o tym chociażby fakt, iż w jego rozwiązanie w bardzo dużym stopniu angażuje się – zwłaszcza finansowo – Organizacja Narodów Zjednoczonych. Obok takich problemów globalnych, jak głód, bieda, bezrobocie czy analfabetyzm i zacofanie społeczne, ochrona środowiska jest dla ONZ bez wątpienia ważna. Mało kto zdaje sobie sprawę z tego, że problem ochrony środowiska w dość znaczący sposób generuje inne problemy globalne, a brak dbałości o środowisko często jest ich bezpośrednią przyczyną.

Poniżej zostanie przedstawiona istota problemu ochrony środowiska naturalnego i bezpośrednio z tym związanej pomocy finansowej. Jednym z funduszy udzielających takiej pomocy w formie grantów jest Fundusz na rzecz Globalnego Środowiska i Program Małych Dotacji (GEF/SGP). W roku 2007 GEF/SGP zakończył swoją działalność w Polsce po trzynastu latach istnienia. W tym czasie zrealizowano w naszym kraju kilkaset projektów służących ochronie środowiska naturalnego. Są to projekty, których cele mieszczą się w dziedzinach uznanych przez Fundusz za priorytetowe dla ochrony globalnego środowiska.

Zarówno w Polsce, jak w innych krajach rozwijających się konieczne jest przyjęcie i realizacja takich strategii narodowego rozwoju, które integrują kwestie społeczne i gospodarcze z zagadnieniami ochrony środowiska. Realizacji tego zadania sprzyja pomoc rozwojowa, jakiej udziela jedna z wyspecjalizowanych agend ONZ – Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju.

Istota pomocy rozwojowej

Pojęcie pomocy rozwojowej jest bezpośrednio związane ze zrównoważonym rozwojem, którego definicję znajdujemy w raporcie *Nasza wspólna przyszłość* opracowanym przez Światową Komisję Środowiska i Rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych (World Commission on Environment and Development). Zrównoważony rozwój został

określony jako proces mający na celu zaspokojenie aspiracji rozwojowych obecnego pokolenia w sposób niezagrażający zaspokajaniu potrzeb i realizacji dążeń w tym samym stopniu następnym pokoleniom¹. Dziś zrównoważony rozwój to nie tylko koncepcja. W niektórych krajach, w tym w Polsce, jest on regulowany ustawą. Zrównoważony rozwój integruje trzy jednakowo ważne i wzajemnie ze sobą powiązane elementy. Zalicza się do nich:

- wzrost gospodarczy
- rozwój społeczny
- poszanowanie środowiska naturalnego.

W tym opracowaniu zostanie przedstawiony ten rodzaj pomocy rozwojowej, która jest przeznaczona na realizację ostatniego spośród wymienionych elementów zrównoważonego rozwoju, czyli na działania związane z ochroną środowiska naturalnego.

Na czym polega istota pomocy rozwojowej? Otóż pomoc rozwojowa to pomoc świadczona przez państwa oraz organizacje międzynarodowe w formie finansowej, materialnej lub doradczej na rzecz krajów mniej rozwiniętych. Celem pomocy rozwojowej jest redukcja ubóstwa, promocja zrównoważonego rozwoju, wspieranie reform demokratycznych i rządów prawa, przestrzeganie praw człowieka, rozwój społeczeństwa obywatelskiego, wspieranie wzrostu gospodarczego, zapobieganie konfliktom oraz promocja bezpieczeństwa globalnego². Zrównoważony rozwój ma przyczynić się do rozwiązania wielu globalnych problemów, w tym ochrony środowiska i ubóstwa.

Jedną z form pomocy rozwojowej są granty przyznawane przez GEF/SGP, które mają charakter dotacji na realizację konkretnego projektu. Dotacja ekologiczna to bezzwrotna pomoc finansowa udzielana w różnej formie, bądź to z budżetu państwa lub gminy, bądź z funduszu ekologicznego, albo pomoc zagraniczna z fundacji ekologicznych, służąca wsparciu przedsięwzięć proekologicznych podejmowanych przez prywatne podmioty gospodarcze. Działania na rzecz ochrony środowiska wiążą się z dużymi kosztami, dlatego dotacje pozwalają beneficjentom realizować zamierzone cele przy mniejszych własnych nakładach finansowych. Aby otrzymać taką pomoc finansową, zainteresowany podmiot musi spełnić warunki wyznaczone przez instytucję udzielającą tej pomocy³.

Ochrona środowiska a zrównoważony rozwój

Według P. Jeżowskiego zrównoważony rozwój to sposób prowadzenia działalności gospodarczej, kształtowania potencjału środowiska oraz organizacji życia społecznego, który zapewnia dynamiczny rozwój jakościowy nowych procesów produkcyjnych, trwałość użytkowania zasobów przyrodniczych oraz poprawę, a następnie zachowanie wysokiej jakości życia⁴.

W ustawie o ochronie i kształtowaniu środowiska (art. 3 ust. 3a)⁵ zawarta jest taka oto definicja zrównoważonego rozwoju: „taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym w celu zrównoważenia szans dostępu do środowiska poszczególnych społeczeństw lub

ich obywateli – zarówno współczesnego, jak i przyszłych pokoleń – następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych”.

Działania człowieka, głównie gospodarcze, powodują większe lub mniejsze uciążliwości dla środowiska, jego zagrożenia i zanieczyszczenia. Dla władz wielu państw priorytetem jest szybki rozwój gospodarczy zapewniający wzrost produkcji dóbr materialnych, dających nowe miejsca pracy – likwidujących bezrobocie. Często szybki rozwój gospodarczy niesie ze sobą zniszczenie środowiska i związane z tym uciążliwości dla życia.

Dlaczego ochrona środowiska naturalnego jest tak istotnym problemem? Otóż bezmyślna działalność człowieka, np. zbyt szybkie zużywanie nieodnawialnych zasobów, degradacja powierzchni ziemi czy przyczynianie się do ocieplenia klimatu niesie dalekie konsekwencje nie tylko dla przyszłych pokoleń, ale także dla pokoleń obecnie żyjących. Rezultatem ocieplenia klimatu Ziemi mogą być susze, katastrofalne powodzie, huraganowe wiatry i pożary. Zauważalne zmiany mogą dotyczyć również świata roślin i zwierząt. Natomiast degradacja powierzchni ziemi narusza strukturę i funkcje systemów ekologicznych, takich jak cykle biogeochemiczne (tzn. cykle obiegu węgla, wody i substancji odżywczych), które mają kluczowe znaczenie dla przetrwania gatunku ludzkiego.

O tym, jak poważne skutki niesie ze sobą zanieczyszczenie środowiska i brak odpowiednich działań mających temu zapobiegać, mogą świadczyć następujące szkody:

1. Ocieplenie naszego globu wywołane zanieczyszczeniem powietrza. Prowadzi to w długim okresie czasu do częstszego występowania raka płuc i chorób alergicznych oraz implikuje inne katastrofalne zmiany klimatyczne.
2. Wyczerpywanie się zasobów naturalnych przez nieumiejętne ich wykorzystywanie.
3. Wyczerpywanie się przestrzeni życiowej w miarę przyrostu liczby ludności i nieograniczonych postępów urbanizacyjnych⁶.

Podstawowymi warunkami rozwoju zrównoważonego jest przyjęcie następujących kierunków rozwoju gospodarki:

- wszelką działalność produkcyjną należy prowadzić przy możliwie małym zużyciu naturalnych zasobów, zwłaszcza nieodnawialnych (surowców i energii) oraz przy jak najmniejszym negatywnym oddziaływaniu na środowisko
- produkowane wyroby powinny być trwałe, wartościowe i zaspokajać rzeczywiste, a nie wynikające z nieracjonalnych przesłanek (np. mody i konsumpcyjnego stylu życia), potrzeby egzystencjalne pojedynczych obywateli i całego społeczeństwa⁷.

Potrzeba ochrony środowiska i racjonalizacji rozwoju społeczno-gospodarczego na zasadzie rozwoju zrównoważonego od niedawna stała się jasną zasadą działania wielu rządów. Konieczność wprowadzenia jej jest wynikiem niekorzystnych skutków dotychczasowego intensywnego rozwoju gospodarki przy niekontrolowanym, często nieracjonalnym korzystaniu z zasobów naturalnych, co doprowadziło między innymi do wylesienia znacznych obszarów Europy oraz do naruszenia na tych terenach równowagi biologicznej. Efektem tego jest zanik wielu gatunków roślin i zwierząt na znacznych przestrzeniach.

W Polsce, w ramach transformacji ustrojowej oraz dążenia do integracji z Unią Europejską nastąpiły w ostatnich latach głębokie zmiany legislacyjne tworzące warunki dla rozwoju społeczno-ekonomicznego zharmonizowanego z powszechnie akceptowanymi zasadami ochrony przyrody i jej zasobów. Zrównoważony rozwój został określony jako proces mający na celu zaspokojenie potrzeb rozwojowych obecnego pokolenia, w taki sposób aby nie przyniosły one szkody dla środowiska naturalnego, ale także nie zmniejszyły szans zaspokojenia tych samych potrzeb przyszłym pokoleniom.

GEF i jego działalność w Polsce

Globalny Fundusz na Rzecz Ochrony Środowiska (GEF) na świecie powstał w 1991 r. z inicjatywy grupy krajów wysoko rozwiniętych na mocy uzgodnień zawartych pomiędzy: UNDP, Programem Środowiska Narodów Zjednoczonych (UNEP) oraz Międzynarodowym Bankiem Odbudowy i Rozwoju (IBRD). Każda z tych agencji wnosi do tej współpracy swoje profesjonalne doświadczenie, specjalistyczny potencjał intelektualny i struktury organizacyjne dla osiągnięcia celów i wypełniania zadań GEF:

- UNDP odpowiada za działania w sferze pomocy technicznej i tworzenia możliwości rozwojowych oraz zarządza Programem Małych Dotacji GEF.
- Bank Światowy odpowiada za projekty o charakterze inwestycyjnym oraz za obsługę Funduszu w roli kuratora/depozytariusza gromadzonych środków GEF.
- UNEP zapewnia merytoryczne poradnictwo w zakresie problematyki ochrony środowiska w cyklu projektowym GEF oraz obsługę sekretariatu Naukowo-Technicznego Zespołu Doradczego⁸.

W Polsce programami GEF zarządza Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju od 1994 r., kiedy rozpoczął działalność Program Małych Dotacji (SGP). UNDP dysponował do roku 2007 środkami finansowymi na rzecz realizowania celów przez niego wyznaczonych. Jest to największa agenda ONZ zajmująca się walką z ubóstwem i wspieraniem działań na rzecz ochrony środowiska. UNDP stworzyło globalną sieć na rzecz rozwoju, promującą zmiany mające na celu ochronę środowiska naturalnego i umożliwia krajom wymianę doświadczeń i wiedzy oraz zasobów, które mają pomóc mieszkańcom globu w tworzeniu lepszego świata⁹.

Jednym z założeń GEF jest pomoc w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego, szczególnie w krajach rozwijających się, które przechodzą transformację społeczno-polityczną. Oprócz Polski do Funduszu należy jeszcze około 166 krajów. Polskimi koordynatorami współpracy z GEF są: Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Departament ds. Ekonomiczno-Społecznych ONZ oraz Fundacja EkoFundusz, która operacyjnie wspiera działania GEF w Polsce. Funkcję krajowego koordynatora Programu Małych Dotacji GEF pełni Biuro GEF/SGP, działające przy Misji Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju w Polsce¹⁰. Jego celem jest wspieranie finansowe działań w dziedzinie ochrony środowiska przyczyniających się do rozwiązywania zidentyfikowanych problemów o cha-

rakterze globalnym. Okres transformacji polskiej gospodarki i społeczeństwa przyniósł duże zmiany w postrzeganiu i rozumieniu wagi oraz znaczenia ochrony środowiska. Realizowane projekty w ramach Programu GEF adresowane są do lokalnych społeczności i bezpośrednio do nich się odnoszą¹¹. W ciągu ostatnich kilku lat środki finansowe GEF umożliwiły realizację w naszym kraju kilkunastu programów mających duże znaczenie w priorytetowych dziedzinach działalności GEF, z reguły o strategicznym znaczeniu.

Głównym celem GEF jest ochrona globalnego środowiska naturalnego w drodze finansowania programów i przedsięwzięć w czterech dziedzinach zidentyfikowanych jako priorytetowe na naszej planecie, a mianowicie:

- 1) ochrona bioróżnorodności – wspomaganie przedsięwzięć dotyczących ochrony ekosystemów o znaczeniu globalnym;
- 2) przeciwdziałanie zmianom klimatu – przedsięwzięcia mające na celu redukcję lub ograniczenie emisji gazów cieplarnianych;
- 3) ochrona wód międzynarodowych – działania wspierające rozwiązywanie najważniejszych problemów transgranicznych oraz mające na celu ochronę wód przed zanieczyszczeniem;
- 4) ochrona warstwy ozonowej – działania prowadzące do eliminacji substancji zubożających tę warstwę¹².

Misją GEF jest ochrona środowiska naturalnego na całej kuli ziemskiej. Fundusz powołany został dla realizacji konkretnego – wskazanego powyżej – celu: osiągnięcia poprawy kondycji środowiska naturalnego poprzez programy i projekty w czterech kluczowych obszarach, jak również przeciwdziałanie degradacji i pustoszczeniu gleb, wyniszczaniu lasów, o ile mają związek z wyżej wymienionymi kluczowymi obszarami. Ważnym elementem prac GEF jest wspieranie krajów członkowskich w wypełnianiu zobowiązań wynikających z ratyfikowanych przez nie konwencji dotyczących ochrony środowiska¹³.

Charakterystyczne dla Programu GEF/SGP jest to, iż o dotację starają się organizacje pozarządowe i społeczne, przeważnie działające lokalnie. Często zraszają one w swoich strukturach lokalnych działaczy, samorządowców, ale także społeczność, dla której środowisko, w którym żyją, nie jest bez znaczenia. Są to ludzie, dla których to, co robią, jest pasją, rozumieją oni idę działania i wkładają w to dużo pracy. Dzięki temu projekty, które trafiają do GEF/SGP, są dostosowane do możliwości lokalnych oraz przystosowane do warunków regionu.

Program Małych Dotacji – realizacja projektów w Polsce

Program Małych Dotacji GEF (nazywany po prostu małym GEF) opierał się na przeświadczeniu, że globalne problemy dotyczące ochrony środowiska na naszej planecie można rozwiązać tylko przy współdziałaniu społeczności lokalnych, a oferowana w ramach

programu pomoc GEF przyczyniała się do aktywizacji społeczeństwa na rzecz działań poprawiających warunki i poziom życia. Główne cele tego programu obejmują:

- zaprezentowanie lokalnym społecznościom efektywnych strategii i rozwiązań technologicznych, które wprowadzane na poziomie lokalnym, tworząc modelowe rozwiązanie powielane w wielu regionach Polski bądź świata, mogą zmniejszyć stopień zagrożenia środowiska oraz przynieść efekt w skali globalnej
- rozpoznanie doświadczeń zgromadzonych przez lokalne społeczności oraz upowszechnienie zidentyfikowanych, efektywnych strategii i innowacyjnych rozwiązań wśród grup społecznych, organizacji pozarządowych, organów administracji rządowej, instytucji wspomagających inicjatywy i działania rozwojowe, struktur organizacyjnych GEF, a także wśród innych zespołów ludzkich i instytucji zajmujących się działaniami w szerszej skali
- tworzenie powiązań pomiędzy osobami należącymi do lokalnych kręgów opinio-twórczych i decyzyjnych dla wspierania działań miejscowych grup społecznych i organizacji pozarządowych na rzecz ochrony środowiska oraz zrównoważonego rozwoju¹⁴.

Mały GEF zaczynał działalność od fazy pilotażowej w latach 1992–1996 i obejmował 33 kraje, w tym z Europy tylko Turcję i Polskę. Do zasad, które muszą być w GEF/SGP respektowane, należy między innymi zasada globalnego kontraktu: każdy dolar pozyskany z GEF/SGP musi dostarczyć dolara krajowego, w myśl zasady: 50 centów od innych sponsorów, 50 centów wkład własny. Zderzamy się tu z problemem do tej pory nie rozwiązany – nikt nie ma dobrej, rzetelnej metodologii liczenia wkładu własnego¹⁵. Program Małych Dotacji obok zwykłych i średnich dotacji GEF daje szansę bezpośredniego pozyskiwania środków finansowych przez organizację pozarządową, wspólnotę lokalną lub inną instytucję obywatelską¹⁶. Konieczność pozyskania środków finansowych na realizację połowy projektu stwarza możliwość „zarażenia” problemem ochrony środowiska ludzi wpływowych. Środki te mogą pochodzić zarówno od sponsorów prywatnych, jak i budżetu gminy.

Program Małych Dotacji Globalnego Funduszu na Rzecz Ochrony Środowiska jest programem zarządzanym przez lokalne biura UNDP w imieniu trzech agend założycielskich: GEF, Banku Światowego oraz Programu Narodów Zjednoczonych ds. Środowiska, a wykonywanym przez Program Narodów Zjednoczonych ds. Obsługi Projektów (UNOPS). Program w roku 2007 realizowany był w 76 krajach – w pięciu regionach świata – Afryce, Azji/Pacyfiku, Krajach Arabskich, Europie i Ameryce. W ramach GEF/SGP można uzyskać dotację w wysokości do 50 tys. USD.

GEF/SGP to fundusz, który stawia zainteresowanym dość sprecyzowane wymagania – projekty muszą prezentować globalne efekty na rzecz ochrony środowiska, będące celem działania organizacji pozarządowych czy działaczy społecznych. GEF szuka pewnej równowagi w regionie, dlatego zadaniem krajowego koordynatora jest promować takie programy, które mieszczą się właśnie w polityce wspierania ochrony środowiska przynoszącej globalne efekty. W Polsce mamy sprawdzone kadry, opracowane procedury,

wiemy, jak efektywnie wydawać pieniądze w obszarze ochrony środowiska. Po prostu w naszym kraju można szybciej odnieść gwarantowany sukces, a to dla donatorów jest bardzo ważne¹⁷. Można śmiało stwierdzić, że zainwestowanie środków w Polsce przyniosło oczekiwane efekty.

Kwota dotacji nie może stanowić więcej niż 50% wartości całego projektu. Jest to pierwszy problem, z jakim musiała się zmierzyć inicjatywa organizacji wnioskujących i jej członków. Nie każda zarejestrowana w Polsce organizacja pozarządowa, która działalność swoją prowadzi w systemie *non-profit*, posiada zaplecze mające możliwość zorganizowania takiej kwoty. Dlatego niezmiernie ważne było wsparcie takich inicjatyw przez samorządy lokalne, a także przedsiębiorców, dla których ochrona naturalnego środowiska nie jest obojętna, i którzy rozumieją znaczenie tego typu działań. Droga do uzyskania wsparcia finansowego była długa, najważniejszy był jednak ciekawy projekt, który wzbudził zainteresowanie krajowego koordynatora GEF/SGP. Taki projekt musiał być dobrze przemyślany, odzwierciedlać możliwości oraz musiał zakładać dalsze działania po tym, gdy ustanie pomoc finansowa.

Organizacje *non-profit*, nawet najskuteczniej działające, nie będą nigdy w stanie zrealizować projektu samodzielnie od początku do końca. Lokalne partnerstwo z administracją rządową (na różnych poziomach), z wyższymi uczelniami i jednostkami badawczymi lub stowarzyszeniami profesjonalistów, przedsiębiorcami i innymi NGOs, jest koniecznym krokiem do poszukiwania wsparcia na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym¹⁸.

Pomoc finansowa, jaką oferował Program, nie została by tak efektywnie wykorzystana, gdyby nie jej beneficjenci. Ich pomysły, doświadczenia i wiedza oraz sprawność organizacyjna podsunęły modelowe rozwiązania do dalszego powielania. Faktem potwierdzającym, jak duże zainteresowanie wzbudziła pomoc udzielona przez GEF/SGP, jest imponująca liczba zrealizowanych projektów. Przez trzynastę lat swojej działalności mały GEF w Polsce zrealizował 373 projekty. Zainwestował ponad 6,5 mld dolarów w ochronę środowiska w Polsce. Zdobyte doświadczenie przy realizacji tak wielu projektów małego GEF pozwoliły rozpocząć działalność także w zakresie Średnich i Dużych Dotacji GEF, prowadzoną przez polskie biuro UNDP. W roku 2002 zostały podpisane pierwsze dwa średnie projekty z dziedziny zapobiegania zmianom klimatycznym (gdański rowerowy projekt inwestycyjno-promocyjny i zintegrowane podejście do wykorzystania odpadów drzewnych do produkcji energii cieplej w Polsce). W roku 2004 rozpoczęto pierwszy duży projekt, jakim był program efektywnego wykorzystania energii w napędzie elektrycznym – PEMP¹⁹.

Duża liczba zrealizowanych projektów najlepiej świadczy o zainteresowaniu i ogromnej społecznej chęci dbania o środowisko naturalne. Chodzi nie tylko o tworzenie projektów mających na celu zlikwidowanie bezpośrednich zagrożeń dla środowiska, ale także projektów mających za zadanie zapobieganie powstawaniu tych zagrożeń. Jednak dla przeciętnej pozarządowej organizacji społecznej pokonanie tych kroków na początku starań o dotację jest długą i trudną drogą, nie zawsze możliwą do pokonania.

Przez pomoc finansową, a właściwie wymogi stawiane przed jej otrzymaniem, działalność GEF przyniosła dodatkowe korzyści. Wiele organizacji pozarządowych odkryło swój potencjał oraz wzmocniło swoją aktywność, co przyniosło bezpośrednie korzyści dla lokalnych społeczności, takie jak np. budowa ogrzewania na biomasę w przedszkolu w Jaworzynie, hydrobotaniczna oczyszczalnia ścieków w okolicach Pucka czy wprowadzenie prototypowej konstrukcji pieca fluidalnego opalanego biomasą do ogrzewania leśniczówki na obszarze chronionym w okolicach Warszawy. Realizowane projekty przyczyniły się do rozwoju działalności gospodarczej, w tym agroturystyki, handlu czy gastronomii. Projekty realizowane przez GEF/SGP wymagają wzmocnionych kontaktów pomiędzy organizacją a administracją samorządową, co w wielu przypadkach zaowocowało nawiązaniem stałej korzystnej dla środowiska współpracy. Program Małych Dotacji pokazał, iż jest możliwe otrzymanie pomocy finansowej na jej mądre wykorzystanie, co zachęciło do korzystania z innych funduszy na ochronę środowiska, a także organizowania wspólnych projektów. Pokazał gminom, że organizacje pozarządowe działające lokalnie przy małym wsparciu finansowym mogą realizować znaczące dla ochrony środowiska projekty. Grupy społeczne stały się bardziej aktywne dzięki temu, że program jest otwarty na wszystkie organizacje pozarządowe – nie tylko na te zajmujące się ochroną środowiska. Zaobserwowano także zmianę podejścia do pomocy finansowej przez niektóre organizacje oraz zmianę nastawienia organizacji – nie na własne korzyści tylko na środowisko naturalne.

Projekty GEF/SGP pokazują, co i jak zrobić, żeby zachować w miarę nienaruszone środowisko naturalne, pełniąc w ten sposób także funkcję edukacyjną. Rezultaty projektów ukazują również entuzjazm i duże zaangażowanie osób, które je realizują. To właśnie dzięki działalności GEF organizacje, ale także zwykli ludzie nauczyli się, jak pisać projekty i jak je skutecznie wprowadzać w życie oraz jak pozyskać potrzebne środki. Dzięki temu, że projekty tworzone są przez społeczności lokalne, oraz dzięki temu, że wykorzystują lokalne możliwości, dają szansę na rozwiązanie regionalnych problemów w zakresie ochrony środowiska. Siła GEF tkwi w dobrze przemyślanych projektach, które działają nawet po tym, jak ustaje pomoc finansowa. Zaletą jest również to, że projekt, który jest już zaakceptowany, ma szybką ścieżkę realizacji. W porównaniu z innymi funduszami pomocowymi GEF w kwestii dokumentacji ogranicza się do niezbędnego minimum, a środki finansowe są na koncie organizacji krótko po tym, jak zostaje zaakceptowany projekt²⁰.

W Polsce na ochronę środowiska są przeznaczane fundusze z budżetu państwa i budżetów samorządów, ale koncentrują się na realizacji wielkich przedsięwzięć inwestycyjnych. Dostępne środki finansowe – fundusze środowiskowe, środki pochodzące od biznesu i rządu – nie wystarczają na pokrycie wszystkich potrzeb²¹. Dlatego wsparcie finansowe dla małych inwestycji, jakiego udzielał program GEF/SGP, wzbudziło tak duże zainteresowanie, a jego działalność pokazała, jak bardzo tego rodzaju wsparcie było potrzebne.

W Polsce większość zrealizowanych projektów GEF/SGP dotyczyła ochrony mokradel. Zatrzymano degradację ziemi i zachowano rzadkie, będące pod ochroną gatunki roślin i zwierząt. Są to między innymi takie projekty, jak:

– ochrona gniazd i żerowisk bociana białego

- zachowanie i umożliwienie kontroli populacji płazów górskich, w tym traszki karpackiej
- ochrona sowy płomykówki.

Wiele regionów dzięki temu zyskało duży walor w postaci czystego powietrza czy ekologicznych gospodarstw i bliskości nieskażonej natury, czym dziś przyciąga turystów, co pozwala nie tylko na zdobywanie funduszy na dalszą realizację projektu, ale stwarza także szerokie możliwości zarobkowania dla lokalnej społeczności w postaci rozwoju agroturystyki, która dzisiaj cieszy się coraz większą popularnością, co wynika ze zmiany motywów zachowań mieszkańców dużych aglomeracji miejskich²².

Bioróżnorodność w Polsce, co zostało potwierdzone w czasie analiz międzynarodowych, ma bardzo dużą wartość, jeżeli chodzi o bogate środowisko naturalne i okazała się ona dziedziną, w której odnotowano szczególne sukcesy w ramach programu GEF/SGP. Sukces uwarunkowany jest wieloma zróżnicowanymi czynnikami, między innymi istnieniem organizacji pozarządowych posiadających odpowiednie kompetencje, realizujących szereg przedsięwzięć na rzecz ochrony bioróżnorodności. Doświadczenie zdobyte przez organizacje ma dość duże znaczenie, gdyż biorąc pod uwagę nasze członkostwo w Unii Europejskiej oraz możliwości korzystania z programów pomocowych i funduszy europejskich, można połączyć z nimi program ochrony bioróżnorodności. Co dziś, zważywszy na fakt, iż GEF skończyło swoją działalność w Polsce, może okazać się bardzo pomocne w dalszych projektach, a szczególnie w pozyskiwaniu środków finansowych na rzecz ochrony środowiska.

Brakuje jasnej polityki rządu zawierającej prawne i finansowe instrumenty wspierające długofalowy rozwój lokalnych, niewielkich, odnawialnych źródeł energii. To gminy i drobni przedsiębiorcy lokalni są odpowiedzialni za skutki zmian globalnych trendów w energetyce. To właśnie oni są coraz bardziej otwarci na rozwiązania uwzględniające odnawialne źródła energii. Potrzebna jest pomoc w oszacowaniu lokalnego zużycia energii, jej zasobów i jej alternatywnych źródeł. Program GEF/SGP odegrał znaczącą rolę w tych działaniach poprzez wsparcie realizacji projektów promujących odnawialne źródła energii, które są dostosowane do potrzeb danych społeczności lokalnych²³.

Podsumowanie

Pomoc finansowa GEF/SGP pozwoliła wyrównać szanse ludzi żyjących w Polsce, dzięki temu, iż dotarła ona do najmniejszych miejscowości. Zrealizowane projekty zaangażowały społeczności lokalne, ale posłużyły przede wszystkim ochronie środowiska, a także przyniosły długofalowe korzyści dla regionu.

Sam program GEF/SGP i zrealizowane w jego ramach projekty miały zarówno zwolenników, jak i przeciwników. Jednak wspieranie działań na rzecz ekologii i edukacji społeczeństwa w tej dziedzinie było bardzo ważnym i cennym przedsięwzięciem, które może przynieść konkretne korzyści w przyszłości.

Warto podkreślić, że dotacje GEF stanowiły w Polsce z reguły bardzo istotny czynnik mobilizacji środków finansowych płynących z wielu innych źródeł, np. budżetów samorządowych będących beneficjentami pomocy GEF, międzynarodowych agencji, instytucji ds. rozwoju, sektora prywatnego, a także organizacji pozarządowych.

Należy jednak mieć na uwadze fakt, że programy pomocowe Funduszu na rzecz Globalnego Środowiska, ze względu na ograniczoną wielkość środków oraz specyficzne kryteria, nie miały powszechnego charakteru i nie mogły tym samym być traktowane jako finansowe remedium na krajowe problemy w zakresie ochrony środowiska.

Warte jest także podkreślenia, iż GEF został uznany przez rząd polski, instytucje badawcze, media, społeczności lokalne oraz organizacje pozarządowe za jeden z najefektywniejszych programów ochrony środowiska w Polsce w latach 1994–1998²⁴. GEF/SGP w Polsce był bardzo pomocny w ochronie środowiska oraz stanowił wsparcie w realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju. Miał również znaczący wpływ na kształtowanie zachowań na różnych szczeblach: grup społecznych i władz samorządowych, a także administracji rządowej. Niezmiernie istotny pozostaje także fakt, iż „zadbane” środowisko naturalne może przynieść wymierne korzyści finansowe dla społeczności lokalnej, w postaci wzmocnienia potencjału gospodarczego, polepszenia warunków życia, stymulowania współpracy technicznej oraz mobilizowania dodatkowej pomocy kapitałowej.

Przypisy

¹ www.poznajmyoniz.pl/index.php?document=41 13.12.2007

² www.un.org.pl/rozwoj/pr_slownik.php#21 13.12.2007

³ Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych, red. B. Fiedor, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 1996, s. 315.

⁴ Ochrona środowiska i ekorozwój, red. P. Jeżowski, SGH, Warszawa 2000, s. 48–49.

⁵ Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 roku o ochronie i kształtowaniu środowiska, DzU 1980, nr 3, poz. 6.

⁶ J.K. Galbraith, Godne społeczeństwo. Program troski o ludzkość; Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 1999, s. 73–77.

⁷ www.ochronaprzyrody.republika.pl 13.12.2007.

⁸ Fundusz na rzecz Globalnego Środowiska, Rezultaty i doświadczenia realizacji projektów GEF w Polsce w latach 1992–1999; www.undp.org.pl/gef/

⁹ www.un.org.pl/rozwoj/pr_slownik.php#26 (13.12.2007)

¹⁰ Fundusz na rzecz Globalnego Środowiska Rezultaty i doświadczenia..., op.cit.

¹¹ Strategia programu krajowego GEF/SGP Polska; www.undp.org.pl/gef/

- ¹² Fundusz na rzecz Globalnego Środowiska. Rezultaty i doświadczenia..., op.cit.
- ¹³ Strategia programu krajowego GEF/SGP Polska; www.undp.org.pl/gef/
- ¹⁴ Fundusz na rzecz Globalnego Środowiska. Rezultaty i doświadczenia..., op.cit.
- ¹⁵ Wchodzimy w 12 rok, „Środowisko” 2005, nr 6(294).
- ¹⁶ Strategia programu krajowego GEF/SGP Polska, op.cit.
- ¹⁷ GEF jest wszędzie tam gdzie trzeba wspierać ekologię, „Środowisko” 2002, nr 6(222).
- ¹⁸ Strategia programu krajowego GEF/SGP Polska, op.cit.
- ¹⁹ www.undp.org.pl/gef/temat_opis.php (17.12.2007).
- ²⁰ Por.: www.undp.org.pl
- ²¹ Strategia programu krajowego GEF/SGP Polska, op.cit.
- ²² www.ppr.pl/dzil_php?id=3811 (20.12.2007).
- ²³ Strategia programu krajowego GEF/SGP Polska, op.cit.
- ²⁴ Ibidem.

United Nations Assistance in the Field of Environmental Protection in Poland

Summary

The author describes one of the funds that allows grants earmarked for the environmental protection projects, which is the Global Environmental Fund and the Small Grants Program (GEF/SGP) allocated by the United Nations Development Program (UNDP). In 2007 after thirteen years, GEF/SGP completed its activities in Poland. Over this period, 373 projects have been conducted and more than USD 6.5 billion have been invested in Poland. The majority of projects conducted considered protection of wetlands. The degradation of soil was stopped, rare and protected fauna and flora have been preserved.

It is worth to emphasise that GEF was acknowledged by the Polish Government, research institutes, media, the local communities and nongovernmental organisations as one of the most effective among environmental protection programs in Poland in 1994-1998. GEF/SGP was very helpful in fulfilling the concept of the sustainable growth. It also significantly influenced shaping of cooperation at different levels: social groupings (NGOs), municipal authorities and the governmental administration. A very crucial fact is that the natural environment well taken care of may bring tangible financial advantages for the local community in the form of the strengthened economic potential (possibilities to develop agro tourism), as well as improvement of the living conditions of the society (clean air and ecological agriculture).